

ARAP DİLİ VE EDEBİYATI KAYNAKLARINDA HZ. PEYGAMBER'İN DİL VE EDEBİYATTAKİ YERİNE BİR BAKIŞ*

M. Akif ÖZDOĞAN*

ÖZET

Hız. Peygamber, dil ve edebiyat yönünden ileri düzeyde bulunan Arap toplumunda yetişmiş ve üstün bir dil kabiliyetine sahip olmuştur. Hız. Peygamber'in sözleri Arap dili ve edebiyatı kaynaklarında başvuru kaynağı olarak Kur'an'dan sonra ikinci önemli konumdadır. Kur'an'a mu'ciz denilirken; mu'cizlik ölçüsünde olmadığından hadislerle "veciz" olarak adlandırılmıştır. Hız. Peygamber'in kısa ve veciz hadisleri, Arap dili ve edebiyatı kaynaklarında sıkça şahid/örnek olarak kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hız. Peygamber, dil, edebiyat, şahid/örnek

ABSTRACT

AN INTRODUCTION TO PROPHET'S PLACE IN THE LANGUAGE AND LITERATURE IN THE ARABIC LANGUAGE AND LITERATURE SOURCES .

Prophet Muhammad grewed in Arabian society which is at top level in point of language and literature and got language talent top level. Prophet's hadiths have secondary important place in the Arabic language and literature sources by means of application sources after Quran. While Quran called "mu'ciz", hadiths called "veciz". Prophet's short, concise and pithy hadiths were examplled in the Arabic language and literature sources.

Key word: Prophet, language, literature, example

GİRİŞ

Çalışmamızda Arap dili ve edebiyatı kaynaklarında Hız. Peygamber'in dil ve edebiyattaki konumu ve bu alanla ilgili söylediği sözler ile; bazı kısa hadislerin edebî sanat özelliklerini ele alacağız. Arap dili ve edebiyatı kaynaklarında, Kur'an'ın yanı sıra dil ve edebiyat konularında şahid/örnek gösterilebilecek, lafızları kısa hadislerle yer verilmiştir¹. Ancak Kur'an'ın mu'ciz, hadislerin veciz olması dolayısıyla kısa sözlü hadisler, Kur'an ayetlerinden yapılan istişhâdlara

* Yard. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Çalışmamız, Hız. Peygamberin kısa ve veciz sözlerinin Arap Dili ve Edebiyatı kaynaklarındaki konumunu tespit etmeyi amaçlandığından; örnek olarak kullandığımız hadislerin kaynaklarını sadece Arap Dili ve Edebiyatı eserlerinden kaynak verebilecektir.

(örnek verme) göre daha az sayıdadır. Hz. Peygamber'e isnad edilen hadisler arasında, sahih hadisler olduğu gibi, zayıf hatta mevzû hadisler de mevcuttur. Bu tür hadislerde, Hz. Peygamber'in üslûbu ve kullandığı lafızlar taklit edildiğinden onun söylediği sözler ile bu hadislerin sözleri arasında önemli fark görülmemekte, problem zayıf ve mevzû hadislerin anlamlarında ortaya çıkmaktadır². Bu tür hadisler, delil olarak kullanılırken, akla ve mantığa uygun olup olmadığına bakılmalı, zira zayıf olarak kabul edilen bir hadisin, çok önemli konulara ışık tutması mümkündür.

Hadislerin edebî yönden üstün olmaları, sahih olmaları için bir işaret olarak görülmüştür³. Bu tür hadislerle, edebiyat eserlerinde sıkça yer verilmiş ve şahid olarak gösterildiği bir vakıdır. Dil alanında ise, gramer kurallarına uygun olan hadislerin, şahid olarak gösterilmesi uygun görülmüştür⁴. Dil ve edebiyat eserlerinde yer alan hadisler, lafızları kısa, dil ve belâgat kurallarına uygun, seçme hadislerdir.

HZ. PEYGAMBER'İN DİL VE EDEBÎ ÖZELLİKLERİ

Hz. Peygamber, ne bir edip ne de şâirdir. Onun şâir olmadığı ve görevi gereği şairliğin ona yakışmayacağı Kur'an'da açıkça belirtilmiştir⁵. Kur'an'ın indiği Arap toplumunun, edebî yönden ileri düzeyde olmasından dolayı Allah, Hz. Peygamber'e onları iknâ edecek ileri seviyede dil yeteneği vermiştir. Ayrıca bu toplumda doğup büyüdüğünden, onların dil ve edebî kabiliyetlerini hem fitrî hem de aralarında yetişerek almıştır⁶. Hz. Peygamber, yetiştiği toplumun edebî düzeyini ve kendisine tesirini şu veciz sözüyle açıklamaktadır:

أنا أفصحُ العربِ بيْدِ أَيْ من قريش و نشأتُ في بني سعد بن بكر

"Ben Arapların en fasihiyim, zira Kureyş kabilesine mensubum ve Sa'd b. Bekr oğulları içerisinde büyüdüm⁷". O dönemde Kureyş kabi-

² A. Hasan Zeyyât, *Târîhu'l-edebe'l-'arabi*, Matba'atü'r-risâle, Kahire, 1939, 97.

³ İbrahim Bayraktar, *İlmî ve Edebî Açıldan Hadis*, İzmir, 1994, 26.

⁴ Hüseyin Tural, "Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi" adlı makalesinde hadislerin, istişhâd edilmesi konusunda üç görüşün ortaya çıktığını; bunların hadisle istişhâd'a cevaz veren, vermeyen ve bazı şartlarda cevaz verenlerin olduğunu belirterek; dil kaidelerine uygun olan hadisleri şahid göstermenin uygun olacağını ifade etmiştir. Bkz. Hüseyin Tural, *Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum, 1990, sy. VIII, 71.

⁵ Yâsin 23/69.

⁶ Sâdık er-Râfiî, *Târîhu âdâbi'l-'arab*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 2000, II, 224.

⁷ el-Husri el-Kayravâni, *Zehrü'l-âdâb ve Semerü'l-elbâb*, nşr. Muhammed el-Bicâvî, Dârü'l-ihyâ, Kahire, 23; İbn Sinân el-Hafâci, *Sirru'l-fesâha*, Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrut, 1982, 59; el-İbşihî, *el-Mustatraf fi külli fennin muztazraf*, Dârü'l-kutübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1986, 66; es-Suyûtî, *el-Muzhir*, Dârü'l-kutübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1998, I, 7; er-Rafiî, *Târîhu âdâbi'l-'arab*, 227.

lesi, Araplar'ın dil yönünden en fasihi idi⁸. Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in Benî Nehd kabilesi elçilerine hitap ederken, "sizinle aynı soydan olduğumuz halde konuşmalarınızın bazısını anlayamıyoruz" demesi üzerine, Hz. Peygamber: *أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي Beni Rabbim yetiştirdi ve beni çok iyi eğitti*" demek suretiyle özel eğitimden geçtiğini belirtmiştir⁹. Yine Hz. Peygamber, *أَوْتَيْتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ "Bana az lafızla çok anlam ifade etme kabiliyeti verildi"*¹⁰ sözüyle ilham yoluyla bir eğitim aldığını ifade etmiştir. Hz. Peygamber'in edebî kabiliyetini, ilham, yetiştiği toplumdan aldığı fitrî kabiliyet, zeka ve basireti ile sosyal çevrenin gerektirdiği şartlar olarak ele almak mümkündür¹¹.

A. Hz. PEYGAMBERİN DİL YÖNÜ

Dilin, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir vasıta olduğu¹² göz önünde bulundurulursa; Hz. Peygamber'in, peygamberlik görevini yerine getirirken; insanları ikna etme, güzel sözler söyleme, yerinde ve zamanında konuşma gibi gerekçelerle dili çok iyi kullanması gerekmektedir. Bu nedenle, Hz. Peygamber dile çok önem vermiş ve sözlerinde, kullandığı kelimelere, cümlelere ve üslubuna özen göstermiştir. es-Suyûtî (911/1505), Hz. Âdem'den itibaren peygamberlere üstün bir dil kabiliyeti verildiğini; Hz. Muhammed'in ise muhatap olduğu toplumun özelliğinden dolayı mükemmel bir dil birikimi ile donatıldığını ifade eder¹³. Hz. Peygamber'e "güzellik nerededir", diye sorulduğunda onun "dildedir" şeklinde cevap vermesi¹⁴, dili ne kadar önemseydiğinin göstergesidir.

Dilde fesahat'ın, sözde kullanılan her kelimenin telaffuzunun kolay olup, dile ağır ve zor gelmemesi (tenafür-i hurûf), kelime türetme kurallarına aykırı olmaması (kıyâsa aykırılık) ve az kullanılan kelimelerden teşekkül etmemesi unsurları ile yine cümlede kullanılan bütün kelimelerin dile ağır gelmemesi, cümle bilgisine (nahiv) uygun olmayan ifade kullanılmaması, lafız ve anlamda karışıklık ve zorluk çekilmemesi ile çok tekrar gibi özelliklerin olduğu düşünülürse¹⁵,

⁸ İbn Fâris, *es-Sâhibî*, nşr. Omer Fârûk et-Tabbâ', Mektebetü'l-ma'ârif, Beyrut, 1993, 55.

⁹ er-Rafîî, *Târihu âdâbi'l-'arab*, II, 255.

¹⁰ Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbü's-Sına'ateyn*, nşr. Muhammed el-Bicâvî-Ebu'l-Fazl İbrâhim, Kâhire, 1971, 179; er-Rafîî, *Târihu âdâbi'l-'arab*, II, 268.

¹¹ er-Rafîî, *Târihu âdâbi'l-'arab*, II, 226.

¹² İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 'Abdulhamîd Hendâvî, Dâru'l-kutûbi'l-ilmîyye, Beyrut, 2001, I, 87.

¹³ es-Suyûtî, *el-Müzhîr*, I, 1.

¹⁴ İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-ahbâr*, nşr. Muhammed 'Abdulkâdir, el-Matba'atü'l-'asriyye, Beyrut, 1999, I, 184; el-Hafâcî, *Sirru'l-fesâha*, 61; İbn Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-şî'r ve âdâbihî ve nakdihî*, nşr. Muhyiddin 'Abdulhamîd, Dâru'l-cil, Beyrut, 1972, I, 241.

¹⁵ Bekrî Şeyh Emin, *el-Belâgatü'l-arabiyye (el-Meânî)*, Dâru'l-ilmî'l-melâyîn, Beyrut, 1982, 29-40.

fesahat kusurları o dönemin meşhur şairlerinin şiirlerinde de bile görülmektedir¹⁶. Ama Hz. Peygamber'in sözlerinde fesahat kusurlarına rastlamak zordur.

Hız. Peygamber, fasih konuşmayanları şu sözleriyle uyarmıştır:

أَبْعُدُّكُمْ مِنْ مَجَالِسِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ التَّرْتَارُونَ وَالْمُنْتَدِفُونَ وَالْمُنْقَبِهُونَ

*Kıyamet günü bana en uzak olanlar, sözü karmaşık söyleyenler, luzumsuz yere uzatanlar ve aşırı mübâlâğa yapanlardır*¹⁷.

Hız. Peygamber, sözün veciz söylenerek; zor ve karışık kelime ve ifadeler kullanılmaması hususunda Cerîr'e şöyle seslenir:

“Cerîr, sözün veciz olsun, arzu ettiğine ulaşınca zor ve karmaşık ifadeler kullanma”¹⁸.

el-Meydânî(518/1124)'nin atasözü (emsâl) olarak yer verdiği, جَمَالُ الرَّجُلِ فَصَاحَةُ لِسَانِهِ “İnsanın güzelliği dilinin fesahatındadır”¹⁹, sözünde, Hız. Peygamber, insanın güzelliğinin, dilinin açıklığı ve netliğine bağlı olduğunu vurgulamıştır.

Ünlü dilci İbn Kuteybe (276/889), Hız. Peygamber'in dil yönü ile ilgili olarak onun demogojiden hoşlanmadığını belirten şu hadisini nakleder²⁰: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ عَنِ الْأَعْلُوطَةِ “Allahın peygamberi demagojiyi yasaklamıştır”.

Hız. Peygamber, sözlerinde fesahat kurallarına tam uyardı. Harflerin telaffuzunu en güzel şekilde yapar, kelimeleri söylerken zorlanmazdı. Klasik Arap fesahatinde harflerin telaffuzu ve kelimelerin rahat bir şekilde söylenebilmesi çok önemlidir. el-Câhiz (255/869), *el-Beyân* adlı eserinde dilde telaffuz konusuna önem vermiş, bu konuda ediplerde görülen telaffuz kusurlarına pek çok örnek vermiştir²¹. Tâhâ Huseyn, el-Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn* adlı eserinin konuşmaların dinlenilmesi esnasında kaydedilen bilgilerle dolu olduğunu belirterek; şu örnekleri nakleder²²: Rivayet edildiğine göre, el-Cümahî, bir mecliste oldukça anlamlı bir konuşma yapmıştı. Ancak

¹⁶ el-Bâkillânî, *İ'câzü'l-Kur'an*, nşr. Dârü'l-ma'ârif, Kahire, 1954, 36.

¹⁷ el-Müberred, *el-Kâmil fi'l-lüga ve'l-edeb*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Beyrut, 1999, I, 9; Rafîî, *Târîhu âdâbi'l-'arab*, II, 227.

¹⁸ el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 9; Arif Mahmûd Huseyn, en-Nakdü'l-edebî ve makâyisuhu hilâle 'ahdi'd-rasûl ve 'asri'l-hilâfe, *Mecelletü'l-câmiati'l-islâmiyye*, 1976, 279.

¹⁹ el-Meydânî, *Mecma'ü'l-emsâl*, nşr. Sa'îd Muhammed el-Lihâm, Dârü'l-fikr, Beyrut, 1992, 551.

²⁰ İbn Kuteybe, *'Uyûnü'l-Ahbâr*, nşr. Muhammed 'Abdulkâdir, el-Müessesetü'l-misriyye, I, 133; el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 9; Hasan Zeyyât, *Târîhu'l-edebî 'l-'arabî*, 98.

²¹ Bkz. el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, nşr. Dervîş el-Cüveydî, el-Mektebetü'l-'asriyye, Beyrut, 2003, 244-249 ve eserinin değişik yerleri.

²² bkz. Tâhâ Huseyn, el-Belâgatü'l-'arabiyye mine'l-Câhiz ilâ 'Abdi'l-Kâhîr, Kudâme b. Cafer'e izâfe edilen *Nakdü'n-nesr* adlı eserin girişinde yer almaktadır. *Nakdü'n-Nesr*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1982.

çekilmiş dişleri arasından ses geliyordu²³. Zeyd b. ‘Ali b. Huseyn çok güzel bir sözle ona cevap verdi. el-Câhiz, sesinin güzel çıkması ve dişlerinin arasından ses gelmemesi nedeniyle Zeyd’in konuşmasını tercih eder. Vâsıl b. ‘Atâ peltek olduğundan “ra” harfini söyleyemiyor, bu nedenle konuşmalarında “ra” harfini kullanmamaya özen gösteriyordu... Amacına ulaşınca kadar çaba sarfetmiştir²⁴. el-Câhiz, Hz. Peygamber’in dil yönünü “Hz. Peygamber’in Belâgat Özellikleri” başlığı altında geniş olarak ele almıştır. Ona göre Hz. Peygamber sözlerinde, harflerin sayısı az, anlamı çok, doğal, anlaşılır kelimeler kullanmıştır²⁵.

Hz. Peygamber lafza ve anlama önem vermiş²⁶, süsleme ve sanat kaygısı taşımamış, kastettiği anlamı en güzel şekilde ve anlaşılır biçimde söylemiştir. Yerine ve zamanına göre konuştuğundan kısa ifadelerin yanı sıra normal cümleler de kullanmıştır. Acele ile söz söylememiş, ağır ağır adeta dinleyenlerin iyice kavrayacağı bir ortam oluşturmuş, zaman zaman sözlerini tekrar etmiştir²⁷.

Hz. Peygamber, o dönemde az kullanılan pek çok kelimeyi açıklamış veya bilinen kelimelere yeni anlamlar yüklemiştir. Meselâ “lahn” kelimesini “dilde yapılan hata” ve “doğru ifade” olarak zıt anlamda kullanıldığını aşağıdaki örneklerde göstermiştir²⁸.

أنا أفصحُ العرب فألى لي اللحنُ “Ben Arapların en fasihiyim, bende hata nasıl olur?²⁹”, sözünde “lahn” kelimesini “hata” anlamında kullanan Hz. Peygamber, miras konusunda tartışan iki adama: لَعَلَّ أَحَدَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْخَنَ: “Belki biriniz diğerinden daha doğru delil getirir³⁰” diyerek lahn kelimesini “doğru, isabetli” anlamında kullanmıştır.

Hz. Peygamber’in dile hakimiyeti ve kelimelerin farklı anlamlarda kullanımındaki mahareti ile ilgili olarak ez-Zeccâcî (337/948), “sabr” kelimesini, “cüretkarlık” anlamında kullandığını belirterek şöyle der: “Bir adam birini tuttu ve tartakladı, o da karşılık verdi. Vurmaya başlayan kişi diğerini öldürdü. Hz. Peygamber bunun üzerine, افعلوا القاتلَ

²³ el-Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, I, 34.

²⁴ el-Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, I, 8.

²⁵ el-Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, 244.

²⁶ Kenan Demirayak, *Abbâsi Edebiyatı Tarihi*, Şafak yay., Erzurum, 1998, 26.

²⁷ Hasan Zeyyât, *Târîhu’l-edebî ’l-‘arabî*, 180-181.

²⁸ Hz. Peygamberin “Ben Arapların en fasihiyim, bende hata nasıl olur” sözü, sonraki dönemlerde dilde yapılan hatalar konusuna ışık tutmuştur. Dilde “lahn ve tashif” ile ilgili müstakil eserler telif edilmiştir. bkz. Salahaddîn es-Safadî, *Tashîhu’t-Tashîf*, neş. Hüseyin Tural, Basılmamış Doçentlik Çalışması, Erzurum, 1986.

²⁹ Hüseyin Tural, *Salahaddîn es-Safadî, Tashîhu’t-Tashîf Adlı Eseri*, Basılmamış Doçentlik Çalışması, 47.

³⁰ Ebû ‘Ali el-Kâlî, *el-Emâlî*, nşr. Muhammed ‘Abdülcevâd, Dârü’l-cil, Beyrut, 1987, I, 5.

وَاصْبِرُوا الصَّابِرِ “Katilin cezasını verin, öldürmeye cüret edeni (sâbir) alıkoyun³¹.”

GARİB VE NADİR İFADELER

Hız. Peygamber sözlerinde, fesahat kurallarına uymakla beraber, zaman ve şartların gerektirdiği durumlarda garib/ az kullanılan ifadelere yer verdiği ya da bunlara yeni anlamlar yüklediği görülür. Ancak bu kelimeler, fesahat kusuru sayılmayan ve dile ağır gelmeyen ifadelerdir. Hız. Peygamber’in, ziyaretine gelen elçilere dil ve kültür durumlarına göre hitap ettiği; nadir kullanılan kelimelere, rahatsızlık vermeyecek seci’li ifadeler ve mehcür/kullanılmayan lehçelerdeki kelimelere yer verdiği nakledilir³². Hız. Ali ve Hız. Ömer, Hız. Peygamber’in, elçilerin yanındaki konuşmalarını dinleyince, “Bu sözleri nereden öğrendiniz? Biz bu kelimeleri hiç duymamıştık” demelerine üzerine, Hız. Peygamber, *Beni Rabbim yetiştirdi ve beni çok iyi eğitti* ³³ ifadesini kullanmıştır³⁴.

Hız. Peygamber’in kullandığı bazı garib ve nadir ifadeli hadislere bir göz atalım:

إِنَّ لَكُمْ فِرَاعَهَا وَوَهَاطَهَا وَغَزَارَهَا وَتَأْكُلُونَ عِلَافَهَا وَتُرْعُونَ غَفَائِهَا.

“Sizin akan sularınız, ovada ekilebilir ve ekilemeyen topraklarınız vardır. Ektiğiniz ürünlerden yersiniz, hayvanlarınızı otlatırsınız³⁵”, فِرَاعَهَا – وَهَاطَهَا – غَزَارَهَا – عِلَافَهَا غَفَائِهَا kelimeleri o dönemde nadir kullanılan ifadeler arasında yer almaktadır.

2. Hız. Peygamber, Ebû Temîme’ye *إِيَّاكَ وَالْمَخِيلَةَ* deyince, “Biz Arabız ama sözünüzü anlamadık” der, bunun üzerine Hız. Peygamber, *سَلِيلَ الْإِزَارِ* “kibirden sakının” şeklinde açıklama yapmıştır³⁶. Bu hadiste *المخيلة* kelimesi “kibir” anlamında kullanılmıştır.

3. Hız. Peygamber’in, *نَحْنُ مَعْشَرَ الْأَنْبِيَاءِ فِينَا بُكَاءٌ* “Biz peygamberler, az konuşuruz³⁷”, sözünde “بُكَاءٌ” kelimesi devenin sütünün az olması anlamında olup³⁸, mecâz yolu ile “az konuşma” anlamında kullanılmıştır.

³¹ ez-Zeccâci, *el-Emâli*, 3, www.alwaraq.com/index2htm erişim: 1.9.2005.

³² Muhatabın durumuna göre görkemli, telaffuzu sert harflerin çoğunlukta olduğu ifadelerin kullanılmasına “cezâlet”; yumuşak, narin ifadelerin kullanılmasına da “suhûlet” denilmektedir. (bkz. Ahmed Matlûb, *Mu’cemü’l-Mustalahâti’l-belâgiyye ve tatavvuruhâ*, Matba’atü’l-mecma’il-’ilmî, Irak, 1983 II, 404. Hız. Peygamber’in, konuşmalarında cezâlet ve suhulete önem verdiği görülür.

³³ er-Rafî’î, *Târihu âdâbi’l-’arab*, II, 255.

³⁴ er-Râfi’î, *Târihu âdâbi’l-’arab*, II, 250.

³⁵ er-Râfi’î, *Târihu âdâbi’l-’arab*, II, 252

³⁶ el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 9; er-Rafî’î, *Târihu âdâbi’l-’arab*, II, 249.

³⁷ er-Rafî’î, *Târihu âdâbi’l-’arab*, II, 246; Bedevî Tabâne, *Kadâya’n-nakdi’l-edebî*, Riyad, 1984, 64.

³⁸ er-Rafî’î, *Târihu âdâbi’l-’arab*, II, 246.

Hız. Peygamber'in sözlerinde kullandığı garib, az kullanılan ifadeler ile ilgili müstakil eserler yazılmıştır. Bu tür eserlerde geçen birkaç hadisi ele alalım.

İbnü'l-Esîr (606/1209), *en-Nihâye* adlı eserinde, İbn Abbâs'ın, "Hz. Peygambere amellerin en faziletlisi hangisidir?" diye sorduğunda *أَحْمَزُ* yani *أَقْوَاهَا* *en zor olanı*, dediği hadisini naklederek³⁹, *أَحْمَزُ* kelimesini garib olarak ele alır. İbnü'l-Esîr, aynı eserinde "ihsân" kelimesine de garib ifadeler arasında yer verir. Hız. Peygamber, ihsân kavramına Kurân'dan farklı bir anlam yükleyerek şöyle demiştir: "İhsân, Allah'ı görürcesine ibadet etmendir. Sen onu görmesen de, o seni görür"⁴⁰

ez-Zemahşerî (538/1143) de *el-Fâik* adlı eserinde garib ifadeli hadisleri ele alır.

"Kim câhiliye dualarıyla dua ederse cehennem halkından olur", hadisini ele alan ez-Zemahşerî, *جَنَى* kelimesinin toprak birikintisi anlamında olduğunu ama bu hadiste *halk* anlamına geldiğini belirtir⁴¹.

DARB-I MESELLER (ATASÖZLERİ)

Hız. Peygamber'in kısa, özlü ve mecaz-kinaye v.s içeren pek çok sözü darb-ı mesel (atasözü) haline gelmiş; edebiyat ve "Emsâl" kitaplarında yerini almıştır. Bu sözler, yeni anlamlarıyla daha önce bilinmeyen sözlerdir. Darb-ı mesel olarak edebiyat kaynaklarda geçen bazı hadisleri ele alalım.

1. *أَلَانَ حَمِيَّ الوَطَيْسِ*. "İşte savaş kızıştı"⁴². Hız. Peygamber, Huneyn savaşında ortamın kızışması esnasında "İşte fırın ısındı" ifadesini "savaş kızıştı" anlamında kullanmıştır. Bu sözde mecaz sanatı vardır.

2. *مَاتَ حَتْفَ أَنْفِهِ*. "Eceliyle öldü"⁴³. Hız. Peygamber, bu sözü "eceliyle yatağında ölen" kimseler için söylemiştir. "Burnunun ucunda" anlamına gelen *حَتْفَ أَنْفِهِ* ifadesi, mecazî olarak eceliyle ölmek anlamını kazanmıştır.

3. *إِنَّ مِنَ البَيَانِ لِسِحْرًا*. "Beyanda büyüleyicilik vardır"⁴⁴, hadisinde, "bir şeyi apaçık ve net olarak ifade etmek" anlamına gelen "البَيَان" kelime-

³⁹ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis*, nşr. Halil Me'mûn, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, 2001, I, 431.

⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garibi'l-hadis*, I, 378.

⁴¹ ez-Zemahşerî, *el-Fâik fî Garibi'l-hadis*, nşr. İbrâhîm Şemsuddîn, I, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, 166.

⁴² ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fî Emsâli'l-'Arab*, I, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, 297; er-Rafî'i, *Târihu âdâbi'l-'Arab*, II, 248.

⁴³ er-Rafî'i, *İcâzü'l-Kur'ân*, el-Mektebetü't-ticâriyye, Kahire, 1961; Hasan Zeyyat, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî*, 181.

⁴⁴ el-Câhiz, *el-Beyân*, I, 157.

sinin ifade tarzı; sihir anlamına gelen “سحر” kelimesinin de etkileyicilik, büyüleyicilik anlamında mecazen kullanıldığı görülmektedir.

4. إِيَاكُم وَخَضْرَاءَ الدِّمَنِ *Mezbelede biten çiçekten sakının*⁴⁵. ‘Abdulkâhir el-Cürcânî(471/1078), bu hadisi teşbih sanatına örnek vererek; asatsiz kadının mezbelede biten çiçeğe benzetildiğini ifade eder⁴⁶. Bu hadiste aynı zamanda mecâz sanatı da vardır.

5. كُلُّ الصَّيِّدِ فِي جَوْفِ الْفَرَاءِ. “*Her av, yaban eşeğinin karnındadır*” sözü, her hangi bir şey yapmakta güçlerin birleştirilerek tek güç olunması anlamını⁴⁷ kazanmıştır. Bu sözde, mecaz ve istiâre sanatı vardır.

H. Peygamber’in söylediği bazı sözler de tabir, ifade biçimi olarak önem arz etmektedir. Bu sözlerde genellikle mecâz ve istiâre sanatları mevcuttur. Bunlardan bazıları:

1. هُدْنَةُ عَلَى دُخْنٍ. “*Zifafetle barış anlaşması*⁴⁸”, H. Peygamber, yemek dumanı anlamına gelen “دُخْنٍ” kelimesini mecâzî olarak ziyafet anlamında kullanarak istiâre sanatı yapmıştır.

2. هَذَا يَوْمٌ لَهُ مَا بَعْدَهُ. “*Bu günün yarını da vardır*”⁴⁹. H. Peygamber’in Bedir savaşının akabinde söylediği rivayet edilen bu sözde, bugün tam olarak elde edilmeyen şeyin, zaman içerisinde elde edilebileceği vurgulanmıştır. Bu hadiste, tenbih ve icaz sanatı vardır.

B. BELÂGAT VE SANATLARI

Arap Edebiyatı kaynaklarında H. Peygamberle ilgili olarak rivayet edilen hadisleri incelediğimizde, bazı edebî sanatların öne çıktığını görmekteyiz. O dönemde bu sanatlar fitrî ve edebî zevke göre yapılsa da isim olarak henüz bilinmemekteydi.

Sözün yerinde (fesahat kurallarına uygun olarak) ve zamanında (muktezây-ı hâle uygun) söylenmesi anlamına gelen belâgat konusunda⁵⁰, H. Peygamber’in kişilerin, toplumun, elçilerin, yöneticilerin, bilgi, anlayış vs. gibi özelliklerine göre sözler söyleyerek herkesin seviyesine uygun konuştuğu görülür. Örneğin H. Peygamber, ülke yöneticilerine gönderdiği mektuplarda yöneticilerin durumlarına göre üslûp kullanmıştır. Fars Kısra’sına gönderdiği mektupta sade bir üslûp kullanmış, kelimeler anlaşılır bir durumda iken; Arap kabilele-

⁴⁵ el-Husri, *Zehri’l-âdâb*, 24; el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 184; İbn Reşik, *el-‘Umde*, 281; el-Meydânî, *Mecma’u’l-Emsâl*, I, 50; Hasan Zeyyat, *Târihu’l-edebî ‘l-‘arabî*, 98.

⁴⁶ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Esrârü’l-belâga*, nşr. Reşid Rızâ, *Dârü’l-ma’rife*, Beyrut, 51.

⁴⁷ el-Câhiz, *el-Beyân*, II, 157; el-Husri, *Zehri’l-âdâb*, 24; İbn Reşik, *el-‘Umde*, I, 281; Nasuhi Ünal Karaaslan, *Yaşayan Arapça*, Erzurum, 1995, 43.

⁴⁸ el-Meydânî, *Mecma’u’l-Emsâl*; II, 451; Hasan Zeyyat, *Târihu’l-edebî ‘l-‘arabî*, 181; er-Rafî’î, *Târihu âdâbi’l-‘arab*, II, 259.

⁴⁹ Hasan Zeyyat, *Târihu’l-edebî ‘l-‘arabî*, 181; er-Rafî’î, *Târihu âdâbi’l-‘arab*, 260;

⁵⁰ el-Kazvîni, *Telhîsü’l-miftâh*, haz. Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-M. Sadi Çöğenli, *Huzur yay., İstanbul, tsz.*, 9; Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâga*, İhyâi’t-türâs, Beyrut, tsz., 33.

rinden Ebâhil kabilesi başkanına gönderdiği mektupta Arapçayı iyi bilmeleri ve belâgat yönlerinin iyi olmaları nedeniyle daha görkemli (cezâletli) ve belâgatlı ifadeler kullandığı görülmektedir⁵¹.

Hız. Peygamber'in, belâgat ilminin en önemli dallarından olan beyan kavramını "*ifade tarzı*" anlamında ilk defa kullandığı görülür. Bir anlamı, kendisine açıkça delâlet etmede birbirinden farklı yollarla dile getirmeyi gösteren ilim olup, teşbîh, mecâz ve kinâye olarak üç kısımda incelenen beyan ilmi⁵² ile ilgili pek çok hadis mevcuttur. إِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا "*Beyanda (ifade gücünde) büyüleyicilik vardır*"⁵³ demek suretiyle beyan kavramını edebî alanda ilk defa kullandığı ifade edilmiştir⁵⁴. Zaten belâgat kavramlarının o dönemde isim olarak bilinmediği göz önüne alınır, "*bir şeyi apaçık ve net olarak ifade etmek*" anlamında kullanılan beyân kelimesinin "ifade tarzı, üslûb" anlamında kullanılması önemlidir.

Bu hadisin, edebîyat kaynaklarda en çok nakledilen ve Hız. Peygamber'in belâgat özelliği ile ilgili örnek verilen hadis olduğu görülür. Bu sözün söylenmesi ile ilgili şu rivayetle karşılaşmaktayız: "Bir gün Hız. Peygamber, 'Amr b. el-Ehem'e ez-Zibrikân'ı nasıl tanıdığını sorunca; Amr, "O aşireti içinde itaat edilen biridir, cesur olup etrafındakileri korur", demiş, ez-Zibrikân, bu vasıfları yeterli görmemiş olmalı ki, benim bunlar dışında pek çok özelliklerim var ama 'Amr beni kiskanıyor" şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Amr, "ez-Zibrikân, mü-rüvveti az, fakir, babası ahmak, dayısı adi birisidir", der. Ancak ilk söylediklerinin bunlardan farklı olması üzerine Hız. Peygamber'in yüz hatlarının değiştiğini fark edince, şu açıklamayı yapar: "İlk ifademde yalan söylemedim, sonuncusunda ise doğruyu söyledim. İlkinde memnundum, bildiğimin en güzelini söyledim; ikincisinde öfkelenmişim, bildiğimin en çirkinini söyledim". Hız. Peygamber bu ifadeler üzerine "*Beyanda büyüleyicilik vardır*" sözünü söylemiştir⁵⁵.

Hız. Peygamber'in, belâgat kelimesini edebî alanda kullandığına dair kaynaklarda bilgiye rastlamamıza rağmen; Ebû Hilâl el-Askerî (395/1004)'nin şu iki hadisi naklettiğini görmekteyiz: Hız. Peygamber, bir adamın كَفَاكَ اللهُ مَا أَهْمَكَ "*Allah tasarladığın iş hususunda sana kâfidir*" sözünü ve başka bir adamın عَصَمَكَ اللهُ مِنَ الْمَكَارِهِ "*Allah seni kötülüklerden korusun*" sözünü duyunca ayrı ayrı "*bu belâgattır*"

⁵¹ er-Rafî'i, *Târihu âdâbi'l-'arab*, II, 160.

⁵² el-Kazvîni, *Telhîsü'l-miftâh*, 154; el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 244.

⁵³ el-Câhiz, *el-Beyân*, I, 157.

⁵⁴ Ârif Mahmûd Huseyn, *en-Nakdü'l-edebî*, 279.

⁵⁵ 'Abdülkerim en-Nehşeli, *el-Mumti' fi san'ati's-şi'r, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut*, 1970, 23; Bedevî Tabâne, *Dirâsât fi'n-Nakdi'l-edebî*, Kahire, 1965, 69; Ahmet Subhi Furat, *Arap Edebîyatı Tarihi*, İstanbul Ü. Edebîyat Fakültesi yay., İstanbul, 1996, 101.

lerden korusun” sözünü duyunca ayrı ayrı “bu belâgattır” şeklinde cevap vermiştir⁵⁶.

EDEBÎ SANATLAR

Hız. Peygamber’in söylediği pek çok hadiste edebî sanatları görmek mümkün olmakla birlikte, hadislerin yüksek belâgatı ancak lafızlarıyla rivayet edilen hadislerde mevcut olduğundan, edebîyat kaynaklarında yer alan kısa, veciz, istişhad amaçlı bazı hadislerdeki sanatları ele alalım.

1. İCÂZ

İcâz, az kelimelerle, çok anlam ifade eden sözlere denilmektedir⁵⁷. Hız. Peygamber, icâz ve veciz konuşmayı çok sever ve bu hususu da teşvik ederdi. Sözleri kısa ama anlamları çok kapsamlı, düşündürücü ve hikmet doludur⁵⁸. Hız. Peygamber’in, أُوتِيْتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ “Bana az lafızlarla çok anlam ifade etme kabiliyeti verildi⁵⁹” sözü, edebîyat kaynaklarında en çok rivayet edilen hadislerdendir.

Hız. Peygamber döneminde dili güzel kullanan fasih kimseler, icâz sözlere önem verirlerdi⁶⁰. Hız. Peygamber, kısa sözleri sevdiği gibi uzun sözlerden de hoşlanmazdı. Sözü uzatan bir adama şöyle demiştir⁶¹:

كَمْ دُونَكَ لِسَانَكَ مِنْ حِجَابٍ؟ فَقَالَ: شَقْنَايَ وَأَسْنَانِي فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَكْرَهُ الْإِثْبَاعَ فِي الْكَلَامِ
فَقَضَّرَ اللَّهُ وَجْهَ رَجُلٍ أَوْجَزَ فِي كَلَامِهِ وَأَقْتَصَرَ عَلَى حَاجَتِهِ

“Dilinin önünde ne engeller var? Adam, “dilim ve dişlerim var” dedi. Hız. Peygamber, sözünü uzatanı Allah sevmez, sözünü veciz söyleyen ve ihtiyacı kadar konuşanın yüzünü ak etsin”.

Bir defasında Ammâr konuşmasını kısa tutunca, ondan biraz uzatmasını istemişlerdi. O da, Peygamberimizin konuşmaların kısa olmasını söylediğini ifade etmiştir⁶².

Hız. Peygamber, az sözle çok anlam ifade ettiğinden, “cevâmiu’l-kelem” sıfatı ile vasıflandırılmıştır⁶³. Hız. Peygamber’in cevâmiu’l-kelem/icaz-veciz özelliğini taşıyan pek çok hadisi mevcuttur, bunlardan bazıları:

⁵⁶ el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 179.

⁵⁷ el-Kazvîni, *Telhîsü’l-miftâh*, 137; el-Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâga*, 222.

⁵⁸ el-Câhiz, *el-Beyân*; I, 245.

⁵⁹ el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 179; er-Rafî‘î, *Târihu âdâbi’l-‘arab*, II, 268.

⁶⁰ el-Hamevî, *Hizânetü’l-edeb*, Mektebetü’l-hilâl, Beyrut, 1985, II, 274.

⁶¹ İbn Reşîk, *el-‘Umde*, I, 241; er-Rafî‘î, *Târihu âdâbi’l-‘arab*, II, 227.

⁶² el-Câhiz, *el-Beyân* I, 183.

⁶³ el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 179.

1. *Beyanda büyüleyicilik, şiirde hikmet vardır*⁶⁴ sözü, dili kullanmanın büyüleyici özelliğini ve şiirde de hikmet ve kültür olduğunu ifade eden veciz sözlerindedir. Bu sözde istiare ve mecaz sanatı vardır.

2. *Din nasihattir/samimiyettir*⁶⁵, hadisinde, icâz, te'kid ve teşbîh-i belîğ sanatı vardır.

3. *İyilik yaptığın kişinin kötülüğünden sakın*⁶⁶, sözünde icâz sanatı ve tenbih/uyarı bulunmaktadır.

4. *Kişi arkadaşları ile güç kazanır*⁶⁷, sözünde icâz, mecaz ve tevriye sanatları görülmektedir.

5. *Yükümlü olduğun işi yap*⁶⁸, sözünde icâz sanatı mevcuttur.

6. *Ne zarar ver ne zarara uğra*⁶⁹, sözünde icâz, hasr/vurgu sanatı vardır.

7. *Sağın soluna kötülük yapmasın*⁷⁰ sözüyle müminin güvenilir olması vurgulanarak, mecaz ve istiâre sanatı yapılmıştır.

8. *Az ve kafî olan şey, çok olup baştan çıkararak fazla şeyden iyidir*⁷¹ sözünde icâz sanatı vardır.

2. MÜSÂVÂT

Müsâvât, cümlede lafızlarla, anlamlarının eşit derecede olup, birbirlerinden az veya çok olmaması anlamına gelmektedir⁷². Hz. Peygamber'in, icâz sözlerinin yanı sıra müsâvat özelliği taşıyan sözleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. لا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا لَمْ تَرَ الْأَمَانَةَ مَعْنَمَا وَالرِّكَائَةَ مَعْرَمًا .

*“Ümmetim, emaneti ganîmet; zekatı zarar olarak görmedikçe hayır üzeredir*⁷³, sözünde müsâvât, tahzîr ve cinâs sanatları vardır.

⁶⁴ Kudâme b. Ca'fer, *Nakdû'n-nesr, neş.* 'Abdülhamîd el-İbâdî, Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1982,77. Naşir, bu eseri Kudame (337/948)'ye izafeten neşretmişse de Kudame'ye ait değildir. Eserin girişinde Tahâ Huseyn, kitabın Kudâme b. Câfer'nin öğrencisi Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Eyyüb'a ait olduğunu Brocelman'dan naklen ifade eder.

⁶⁵ İbn 'Abdi Rabbihî, *el-İkdü'l-ferîd ,nşr. Ahmed Emin-A. ez-Zeyn-el-Ebyârî, Dârü İhyâi't-türâs, Beyrut, 1989, 25; el-Meydânî, Mecma'u'l-Emsâl, I, 333; er-Rafîî, Târihu âdâbi'l-'arab, 268.*

⁶⁶ el-Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl, I, 181.*

⁶⁷ İbn Reşîk, *el-'Umde, I, 253.*

⁶⁸ el-Câhiz, *el-Beyân, I, 246*

⁶⁹ Bekrî Şeyh Emin, *el-Belâgatü'l-arabiyye (el-Meânî), 1982, 197.*

⁷⁰ el-Câhiz, *el-Beyân, 246; er-Rafîî, Târihu âdâbi'l-'arab, 268.*

⁷¹ el-Câhiz, *el-Beyân, 246; el-Husrî, Zehrü'l-âdâb, 24.*

⁷² el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn, 318.*

⁷³ el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn, 185, el-Cürcânî, Esrârü'l-belâga, 4.*

إِيَّاكَ وَالْمُشَارَةَ فَإِنَّهَا تُمِيتُ الْعُرَّةَ وَ تُحْيِي الْعُرَّةَ. 2.

*Kötülükten sakınınız, zira kötülük iyiliği yokeder, kötülüğü de canlandırır*⁷⁴, sözünde, müsâvât, cinâs, secî ve tahzîr sanatları yapılmıştır.

3. رَحِمَ اللهُ مَنْ قَالَ خَيْرًا فَعَنِمَ أَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ “Hayır söyleyip istifade eden veya sukut edip sıkıntıdan uzak kalan kimseye Allah yardım etsin”⁷⁵ sözünde müsâvât sanatı vardır.

3. HAZF VE TENBÎH

Hız. Peygamber, bazen tenbih ve uyarıda bulunmak amacıyla kullandığı kelimelerdeki harflerin bir kısmını hazf ederdi. İbn Reşîk (465/1063)'in naklettiği şu hadiste,

شاهدا , شا “Şahit olarak kılıç yeter”. كَفَى بِالسَّيْفِ شَاهِدًا يَانِي كَفَى بِالسَّيْفِ شَاهِدًا kelimesinin harflerinin yarısının hazfedilmiş halidir. İbn Reşîk, Hız. Peygamber'in hazf yapma amacının tenbih ve uyarı için olduğunu, kelimenin tamamını söylemesi durumunda, bu sözün hüküm haline gelmesinden endişe duyduğundan hazf yaptığını belirtir⁷⁶.

4. TEŞBÎH

Teşbîh, bir şeyin başka bir şeye belirli yönden ortak olduğunu gösteren sanattır⁷⁷. Teşbîh, ediplerin en çok kullandığı sanatlardan biri olup, yeni anlamlar ortaya çıkarma yönünden çok önemlidir⁷⁸. Hız. Peygamber'in teşbîh sanatını ikna etmek amacıyla⁷⁹ şartlara, muhataplarının bilgi ve kültürlerine göre yaptığı görülür. Bu teşbihlerde o dönemin bilgi ve kültür birikiminin izlerini bulmak mümkündür. Hız. Peygamber'in yaptığı bazı teşbihler:

1. الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَقَاعِلِهِ. “İyiliğin yapılmasına aracı olan onu yapmış gibidir”⁸⁰. Emsâl kitaplarında da yer alan bu hadisin, anlamı geniş ve kapsamlıdır.

2. أصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِأَيْهِمْ أَقْتَدَيْتُمْ أَهْتَدَيْتُمْ. “Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız doğru yolu bulursunuz”⁸¹, sözünde, sahabeyi, insanlara geceleri yol bulmada rehberlik yapan yıldızlara benzetmesi, çölde,

⁷⁴ el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn*, 318

⁷⁵ el-Câhiz, *el-Beyân*, I, 246.

⁷⁶ İbn Reşîk, *el-'Umde*, I, 253.

⁷⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, el-Mektebetü'l-'ilmiyye, Beyrut, tsz., 157; el-Kazvîni, *Telhîsü'l-miftâh*, 156; el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 269.

⁷⁸ Bkz. el-Kâdi el-Cürçânî, *el-Vasâta beyne'l-Mütenebbî ve husûmihî*, nşr. Muhammed el-Bicâvî, 1945, Kahire, 1945.

⁷⁹ 'Abdül'azîz 'Atîk, *Fî Târîhi'l-belâğati'l-'arabiyye*, Dârü'n-nahza, Beyrut, tsz., 18.

⁸⁰ el-Meydânî, *Mecma'ul-emsâl*, 330; ez-Zemahşerî, *el-Mustaksâ*, 317; Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Muhammed el-Hayyân, *Kitâbü'l-emsâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*, neş. 'Abdulhamîd el-Hâmid, Dârü's-selefiyye, Bombay, 1987.

⁸¹ Hasan Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'arabi*, 98

kırsal bölgede yaşayan o dönem insanının hayat tarzı açısından çok önemlidir.

3. التائبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ. “Günahlarına tevbe eden, günah işlememiş gibidir⁸²”, sözünde tevbe edenin, hiç günah işlemeyen bir insana benzetilmesi çarpıcı bir teşbihtir.

4. مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَالنُّحْلَةِ لَا يَأْكُلُ إِلَّا طَيِّبًا. “Mümin arı gibidir, sadece temiz şeyleri yer⁸³”, sözünde müminin, arı gibi sadece temiz ve helal gıdalar yiyeceğine teşbih yapılmıştır.

5. النَّاسُ كَأَسْنَانِ الْمُشْطِ فِي الْإِسْتِوَاءِ. İnsanlar tarağın dişleri gibi eşittir,⁸⁴ sözünde de insanların tarağın dişleri gibi eşit haklara sahip olduğu vurgulanmıştır.

5. MECÂZ ve İSTİÂRE

Bir lafzın asıl anlamının dışında bir anlamda kullanılmasına mecaz⁸⁵; mecazdaki asıl anlam ile mecazî anlam arasındaki münasebetin, benzerlik üzerine oluşturulmasına da istiâre denir⁸⁶. Bu nedenle her istiâre, mecazdır. Hz. Peygamber’in bir çok hadislerinde hem mecaz hem de istiâre aynı sözde kullanıldığı görülmektedir. Örnekler:

1. أَكْثَرُوا مِنْ ذِكْرِ هَادِمِ اللَّذَاتِ. “Zevkleri yok eden ölümü çok anın⁸⁷” sözünde zevki yok eden anlamındaki هادم اللذات kelimesi “ölüm” anlamında mecaz olarak kullanılmıştır.

2. الصَّوْمُ فِي الشَّتَاءِ الْعَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ. “Kış gününde tutulan oruç, soğuk ganimet (gibi) tir⁸⁸”, sözünde kış gününde tutulan oruç, rahat olarak elde edilen savaş ganimetine benzetilerek, istiâre yapılmıştır.

3. كُلَّمَا تَسْمَعُ هَيْجَةَ طَارٍ إِلَيْهَا. “Duyduğu her çağırma koşar⁸⁹” sözünde uçmak anlamındaki طار fiili “koşmak” anlamında mecazî olarak kullanılarak istiâre yapılmıştır.

4. رَبِّ نَقْبِلْ نُوبَتِي وَاعْسِلْ حَوْبَتِي. “Allahım tevbemi kabul eyle, günahlarımı affet⁹⁰”, sözünde واعسل حوبتي ifadesi, günahın yıkanması değil, affedilmesi anlamında mecazen kullanılarak istiâre yapılmıştır.

⁸² el-‘Askerî, *Mecma‘u’l-emsâl*, nşr. *Beysûnî Zağlûl*, Dârü’l-kütübi’l-‘ilmiyye, Beyrut, 1988, I, 21

⁸³ Hasan Zeyyât, *Târihu’l-edebi’l-‘arabi*, 98.

⁸⁴ el-Câhiz, *el-Beyân*, I, 245; Recep Dikici, *Arap Atasözleri*, Arı Ofset, Konya, 1991, 171.

⁸⁵ es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘ulûm*, 169; el-Kazvîni, *Telhîsü’l-miftâh*, 182; el-Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâga*, 290.

⁸⁶ el-Kazvîni, *Telhîsü’l-miftâh*, 201; el-Hâşimî, *Cevâhirü’l-belâga*, 303.

⁸⁷ es-Seâlibî, *el-İcâz ve’l-icâz*, Dârü’ş-şâb, Beyrut, tsz, 20; el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 284.

⁸⁸ el-Meydânî, *Mecma‘ul-Emsâl*, 551.

⁸⁹ el-Bâkillânî, *İcâzü’l-Kur‘ân*, 67; el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 284

⁹⁰ el-Bâkillânî, *İcâzü’l-Kur‘ân*, 84.

5. الخَيْلُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. “Atı dizginini ile hazır tutmak, kıyamete kadar hayırlıdır”⁹¹, sözünde mecâz ve istiâre yapılmıştır.

6. Hz. Peygamber’in, Hz. Ali ve Fatıma’yı görünce söylediği,

جَدَعَ الْحَلَالَ أَنْفَ الْغَيْرَةِ “Helal (nikah) kıskançlığı yok etti”⁹², sözünde burnunu kırmak, yok etmeye benzetilerek mecâz ve istiâre sanatı yapılmıştır. Yine helâl kelimesi de mecazî olarak nikah anlamında kullanılmıştır.

7. الوُدُّ وَالْعَدَاوَةُ يَتَوَارَكَانِ. “Sevgi ve düşmanlık çoğalır”⁹³ sözünde sevgi ve düşmanlığı, babadan evlada intikal eden miras malına benzetilerek يتواركان kelimesi mecazen kullanılmış ve istiâre yapılmıştır.

8. الدنيا حُلْوَةٌ وَ خُضْرَةٌ. “Dünya hoş ve yeşildir”⁹⁴, sözünde حلوة “tatlı” kelimesi hoş anlamında mecazen kullanılarak istiâre sanatı yapılmıştır. يا خَيْلَ اللَّهِ رَكِبِي. “Allahın süvarileri, atlarınıza binin”⁹⁵ sözünde خيل at kelimesi, “süvari” anlamında mecazen kullanılarak istiâre yapılmıştır.

10. Hz. Peygamber’in Abdullâh b. Vehb’e söylediği şu sözde:

لَا خَيْرَ فِي الرَّأْيِ الْفَطِيرِ وَ الْكَلَامِ الْقَضِيبِ أَنْ غُيُوبَ الرَّأْيِ يَكْتَشِفُ عَنْ فَصِّهِ وَ الْفِكْرُ مَخُ الْعَمَلِ

“Olgunlaşmamış düşüncede ve düşünmeden ani söylenen sözde hayır yoktur. Kusurlu düşünce, kendisini ele verir, düşünce işin özü/beynidir.”⁹⁶ فَصٌّ, مَخٌ, الْقَضِيبُ, الْفَطِيرُ kelimeleri gerçek anlamının dışında mecazî olarak kullanılmıştır. İbn Munkiz, bu dört kelimeyi, Hz. Peygamber’in yeni anlamda kullandığını belirtir⁹⁶.

⁹¹ el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 284; el-Kazvinî, *Telhis*, 290.

⁹² es-Seâlibî, *el-İcâz ve’l-icâz*, 19; el-‘Askerî, *Kitâbü’s-sinâ’ateyn*, 284

⁹³ es-Seâlibî, *el-İcâz ve’l-icâz*, 19.

⁹⁴ İbn Reşîk, *el-‘Umde*, II, 218

⁹⁵ Hasan Zeyyât, *Târihu’l-edebî l-‘arabî*, 181

⁹⁶ İbn Munkiz, *el-Bedî fi’l-bedî, nşr. ‘Alî Mühennâ, Dârü’l-kütübi’l-‘ilmiyye*, Beyrut, 1987, 72.

6. KİNÂYE

Kinâye, asıl anlamı düşünmeye engel durum (karine) bulunmaması şartıyla bir sözü gerçek anlamına da gelebilecek şekilde, başka bir anlamda kullanma sanatı⁹⁷ olduğu göz önünde bulundurulursa, Hz. Peygamber'in hadislerinde kinâye sanatını görmek mümkündür. Hz. Peygamber, رَفَقًا بِالْقَوَارِيرِ “Hanımlara yumuşak davranın”⁹⁸, sözünde “cam şişe” anlamındaki القوارير kelimesi “hanımlar” anlamında kullanılmıştır. Yine Hz. Peygamber, الْعَيْنُ وَكَاءُ السَّهْوِ “Göz yanılabilir”⁹⁹, sözünde وَكَاءُ السَّهْوِ kelimesinin sonunda vav harfi hafifletilmiştir. Aslı وَكَاءُ السَّهْوِ olup, “unutma kabı”, unutmaktan kinaye olarak kullanılmıştır.

İbn Reşîk (465/1063), kinâye sanatı kapsamında “mashûbe” sanatını ele alarak şu hadiseyi nakleder: Hz. Peygamber ‘Amr b. ‘Âs’a, eğer verdiği sözü yerine getirmeyen, emanete hıyanet eden ve birbirine düşen kötü insanlarla karşı karşıya kalırsan – bu arada parmaklarını birbirine geçirmişti- ne yaparsın? dedi...”. İbn Reşîk, Hz. Peygamber’in parmaklarını birbirine geçirmesiyle mashûbe sanatı icrâ ettiğini ifade eder¹⁰⁰. Bu hadis, aynı zamanda Hz. Peygamber’in beden dilini çok güzel kullandığını da göstermektedir. Beden dili ile anlatılmak istenilen anlam, işâret sanatları içerisinde değerlendirilmiş ve kinâye kapsamında görülmüştür¹⁰¹.

7. TIBÂK

Tibâk, İki zıt anlamlı kelimenin bir cümlede kullanılmasıdır¹⁰². Bu sanatla ilgili pek çok hadis kaynaklarda yer almaktadır. Bunlardan bazısı;

1. أَنْتُمْ لَتَكْتُرُونَ عِنْدَ الْفَزَعِ وَ تَقُولُونَ عِنْدَ الطَّمَعِ. “Savaş haberinde çoğalır, ganimet paylaşımında azalırsınız”¹⁰³. تَقُولُونَ-تَكْتُرُونَ çoğalmak ve azalmak kelimeleri zıt anlamda kullanılmıştır. الْفَزَعُ korku, savaş anlamında; الطَّمَعُ arzu ise ganimet anlamında mecâzî olarak kullanılmıştır. Bu hadiste, Hz. Peygamber, Ensar’ı medh etmiştir.

2. خَيْرُ الْمَالِ عَيْنٌ سَاهِرَةٌ لِعَيْنٍ نَائِمَةٍ. “Malın en hayırlısı, uyuyan göze uyanık göz/pınar olanıdır”¹⁰⁴. عَيْنٌ kelimelerinde tibâk sanatı yapılmıştır.

⁹⁷ el-Kazvîni, *Telhisü'l-miftâh*, 207; el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 345.

⁹⁸ Hasan Zeyyât, *Târihu'l-edebi'l-'arabi*, 181

⁹⁹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, 268

¹⁰⁰ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, 309

¹⁰¹ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, 309

¹⁰² el-Kazvîni, *Telhisü'l-miftâh*, 212.

¹⁰³ İbnü'l-Mu'tezz, *Kitâbü'l-Bedi*, neş. Ignatius Kratchkovsky, Londro, 1935, 36; el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 8; el-Âmidî, *el-Müvâzene beyne'l-Mütenebbi ve husûmihî*, nşr. Ahmed Sakr, Dârü'l-ma'ârif, Kahire, 1964, 17; el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn*, 270.

¹⁰⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde*, II, 176; İbn Sinân el-Hafâci, *Sirru'l-fesâha*, Dârü'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1982, 61; er-Râfi'i, *Târihu'âdabi'l-'arab*, 268.

3. إِيَّاكَ وَالْمُشَارَةَ فَإِنهَا تُمِيتُ الْعُرَّةَ وَتُحْيِي الْعُرَّةَ. *Kötülükten sakınınız, zira kötülük iyiliği yok eder, kötülüğü canlandırır*. Bu hadiste تحيي-تميت kelimelerinde túbâk ve seci vardır. العرة- العرة kelimelerinde de cinâs vardır.

8. SECİ

Seci, nesirde son harflerdeki fasılaların uygun olmasıdır. Kendiliğinden, tabi olarak yapılır ve zorlamaksızın olursa güzel olur. Lafızlar karmaşık, kulağı tırmalayıcı bir durumda olursa hoş olmaz¹⁰⁵. Hz. Peygamber, İslam öncesi kahinlerin yaptığı aşırı secili sözleri hoş görmemiş, bir defasında bir adama kölelere ait ceninin diyetini emredince, adamın,

أُودِي مَنْ لَا شَرِبَ وَلَا أَكَلَ وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَ *“İçmeyen, yemeyen, konuşmayan, doğmayan...birinin diyetini mi ödeyeceğim”*, şeklinde cevap vermesi üzerine Hz. Peygamber, adamın sözünü kesip; Peygamberin أسَجَعًا كَسَجَعِ الْكُهَّانِ *“Kahinler gibi seci mi yapıyorsun”* diyerek, onun secili, karmaşık üslubundan rahatsız olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁶. Hz. Peygamber’in seci ile ilgili bu sözü, Kur’ân ve hadislerde seci olup olmadığı tartışmasını gündeme getirmiştir. İbnü’l-Esîr (606/1209), bazı alimlerin seci’yi kötü gördüklerini ancak secinin Kur’ân’da Rahmân ve Kamer suresi gibi pek çok yerde seci olduğunu ve kötü olmadığını belirtir¹⁰⁷. Ebu Hilâl el-‘Askerî (395/1004) de er-Rummânî (386/961)’nin seci ve fasıl ayırımını uygun görmeyerek; seci’nin Kur’ân ve hadislerde olduğunu belirtip, Hz. Peygamber’in hoş görmediği secinin, karmaşık seci olduğunu belirtir. Kur’ân’da seci örneklerine sık sık rastlamak mümkündür¹⁰⁸.

Hadislerde de aşırı olmayan seciye örnekler bulmak mümkündür. Bunlardan bazıları:

1. الظُّلْمُ ظِلْمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. *“Gerçek karanlık, kıyametin karanlığıdır”*¹⁰⁹. الظلم - الظلمات kelimelerinde seci vardır.

2. يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَفْتِنُوا السَّلَامَ وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ وَصَلُوا الْإِرْحَامَ.

*“Ey ,insanlar, selamı yayın, yemek yedin ve yakınlarınızı ziyaret edin”*¹¹⁰.

الارحام - السلام kelimelerinde seci vardır.

3. لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا لَمْ تَرَ الْأَمَانَةَ مَعْنَمًا وَالزَّكَاةَ مَغْرَمًا.

¹⁰⁵ el-Kazvîni, *Telhisü'l-miftâh*, 245; Blachere, *Târîhu'l-edebî 'l-'arabî*, Arapçaya çev. Necip el-Keylânî, Beyrut, 98, 224.

¹⁰⁶el-‘Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn*, 267; Ârif Mahmûd Huseyn, en-Nakdû'l-edebî ve makâyisuhü hilâle 'ahdi'd-resûl, 274.

¹⁰⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Meselü's-sâir, Muhyiddîn 'Abdülhamîd*, Matba'atu Mustafâ el-bâbî, Kahire, 1939, 114

¹⁰⁸ el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-belâga*, 405

¹⁰⁹ es-Seâlibî, *el-'İcâz ve'l-icâz*, 21, el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 4.

¹¹⁰ el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 4; el-‘Askerî, *Kitâbü's-sinâ'ateyn*, 267

“Ümmetim, emaneti ganimet; zekatı zarar olarak görmedikçe hayır üzeredir¹¹¹. مغرما- مغنما kelimelerinde seci vardır.

4. أُعِيدَكَ مِنَ الْهَامَةِ وَالسَّامَةِ وَكُلُّ عَيْنٍ لَامَةٌ.

“Zararlı şeylerden ve hased gözlerden Allaha sığınırım/Allah ko-rusun¹¹².”

kelimelerinde seci sanatını görmek mümkündür.

5. رَحِمَ اللهُ عَبْدًا قَالَ خَيْرًا فَعَنِمَ أَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ. “İyi sözler söyleyip kazançlı çıkan ya da susup sıkıntıdan emin olan kişiye Allah merhamet etsin¹¹³ غنم -سلم kelimelerinde seci vardır.

9. CİNÂS

Cinâs, iki veya daha fazla kelimenin telaffuz yönünden birbirine benzeme sanatıdır¹¹⁴.

عَصِيَّةٌ عَصَتِ اللهُ وَرَسُولُهُ وَغَفَارٌ غَفَرَ اللهُ لَهَا وَاسْتَلِمَ سَالِمَهَا اللهُ

Asiyye Allaha ve Peygamber'ine isyan etti, Gıfâr, Allahtan bağışlanma diledi, Eslem'i de Allah selamete çıkardı¹¹⁵. -غفار غفر -عصية عصت -سالم سلم kelimelerinde cinâs sanatı vardır.

“Müslüman, diğer müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir¹¹⁶. -سلم -المسلم -يدوه kelimelerinde cinâs görülür.

10. TEVRİYE

Uzak ve yakın iki anlamlı bir kelimenin uzak anlamının kasedilmesi ile gerçekleşen¹¹⁷ tevriye sanatını, Hz. Peygamber'in sözlerinde bulmak mümkündür. Mesela, Hz. Peygamber, bir yolculuğu esnasında bir mekandan geçerken oradaki bir adamın sen kimsin? sorusu üzerine, أنا من ماء “Ben su gillerdenim¹¹⁸” demiş, Soruyu soran kişi de bunu “su kabilesi” olarak algılamıştır. Hz. Peygamber, biraz da o adamdan endişesi ettiğinden dolayı kullandığı ماء kelimesi ile insanın yaratıldığı bir damla suyu (sperm) kasedtiği görülür.

11. TEKİDÜ'L-MEDH BİMÂ YÜŞBİHÜ'Z-ZEM (KÖTÜLEMEYE BENZEYEN ÖVME)

¹¹¹ el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâga*, 4; el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâateyn*, 185.

¹¹² Muhammed b. el-Haydâr el-Bagdâdî, nşr. Gayyas 'Uceyl, *Kânûnu'l-belâga, Müessesetü'r-risâle*, Beyrut, 1989, 30.

¹¹³ el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâateyn*, 270.

¹¹⁴ el-Kazvîni, *Telhîsü'l-miftâh*, 247.

¹¹⁵ el-Âmidî, *el-Müvâzene* 16; el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâateyn*, 332

¹¹⁶ el-'Askerî, *Kitâbü's-sinâateyn*, 332.

¹¹⁷ İbn Munkiz, *el-Bedî*, 231.

¹¹⁸ Bekri Emin, *el-Belâgatü'l-'arabiyye (el-Bedî)*, 87.

Bu sanatta, önce övücü sözler söylenir, sonra istisna edatı getirilir daha sonra tekrar medh edici ifadelere yer verilir¹¹⁹. Hz. Peygamber'in fesahati ile ilgili olarak örnek verdiğimiz şu hadiste,

أنا أفصحُ العربَ بَيِّدَ أَنِيَّ من قريش و نشأت في بني سعد بن بكر

“Ben Arapların en fasihiyim, zira Kureyş kabilesine mensubum ve Sa’d b. Bekr oğulları içerisinde büyüdüm¹²⁰”, iki övgü ifadesinin arasına istisna edatı getirerek anlamı daha güzel bir şekilde ifade etmiştir.

C. HZ. PEYGAMBERİN ŞİİRE BAKIŞI

Hiz. Peygamber'in, edebî zevke sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, o dönemdeki Arapların kayıt defteri konumunda olan şiir hakkında değişik görüşler beyan ettiği görülür. Onun görüşleri aynı zamanda Kur'an'ın şâirler hakkında söylediği sözleri de açıklar mahiyettedir. İslâm öncesi şiirde İslâm dininin hoş karşılamadığı yalan sözler, iftira, kişilik haklarına saldırı, aşırı hiciv gibi konularda söylenen şiirleri Kur'an hoş görmemiş, Hiz. Peygamber'in de şâir olmayacağı vurgulanmıştır. Hiz. Peygamber de, bu tür şiirleri uygun görmemiştir. Ona göre “Gerçeğe uygun şiirler iyi, gerçeğe uygun olmayan, yalan sözler ihtiva eden şiir ise kötüdür¹²¹”. İslam öncesi dönemde şiirinde yalan sözlü şiirler rağbet görmüş hatta teşvik edilmiştir. Muhtemelen Hiz. Peygamber, bu görüşün yanlış olduğunu belirtmek amacıyla bu sözü söylemiştir. Yine o, şiiri söze benzeterek, iyisinin ve kötüsünün olabileceğini belirtmiştir¹²².

Hiz. Peygamber, Araplarda şiirin konumunu şu sözlerle ifade etmiştir.

الشَّعْرُ دِيْوَانُ الْعَرَبِ “Şiir Arapların divanıdır¹²³”.

Hiz. Peygamber, Arapların şiirdeki durumlarını da şöyle belirtir.

الشَّعْرُ كَلَامٌ مِنْ كَلَامِ الْعَرَبِ جَزَلٌ تَتَكَلَّمُ بِهِ فِي بَوَادِيهَا وَ تُسَلُّ بِهِ الصَّغَائِرَ

“Şiir, Arapların konuştukları sözdür, akıcıdır, ovalarında onunla konuşurlar ve onunla kinleri yok ederler¹²⁴”.

Hiz. Peygamber, Arapların şiire düşkünlüğünü ise şu sözlerle ifade eder:

¹¹⁹ el-Kazvîni, *el-İzâh fî 'Ulûmi'l-belâga*, Dâru ihyâi'l-'ulûm, Beyrut, 1992, 346.

¹²⁰ el-Husri el-Kayravâni, *Zehrû'l-âdâb ve semerû'l-elbâb*, nşr. Muhammed el-Bicâvi, Dârü'l-ihyâ, Kahire, 23; İbn Sinân el-Hafâci, *Sirru'l-fesâha*, 59; el-Kazvîni, *el-İzâh fî 'ulûmi'l-belâga*, 346; er-Râfi'i, *Târihu âdâbi'l-'arab*, 227.

¹²¹ 'Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-'i'câz*, nşr. Reşîd Rızâ, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1978 20; er-Rafi'i, *Târihu âdâbi'l-'arab*, II, 27.

¹²² er-Rafi'i, *Târihu âdâbi'l-'arab*, II, 27.

¹²³ el-Kuraşî, *Cemheretü eş'âri'l-'arab*, Dârü'l-kalem, 1987, Muhammed 'Alî el-Hâşimî, 146.

¹²⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde*, 28, el-Kuraşî, *Cemheretü eş'âri'l-'arab*, 147.

لَا تَدْعُ الْعَرَبُ الشَّعْرَ حَتَّى تَدْعُ الْإِبِلَ الْحَنِينِ

*Deve, yavrusunun özlemiyle bağırtıp inlemeyi bırakmadıkça Araplar da şiiri bırakmaz*¹²⁵.

Hiz. Peygamber, şiir dinleyip, zevk almış ve değişik değerlendirmeler yapmıştır. Hiz. Peygamber'e, İmrü'l-Kays (m.540)'ın şiirdeki konumu sorulunca, Onun iyi bir şair olduğunu ancak cehennemde de şairlere öncülük yapacağını belirtmiştir¹²⁶. Hiz. Peygamber'in, "İmrü'l-Kays'a yetişseydim, yararlanırdım"¹²⁷, şeklinde bir rivayeti de vardır.

Bir defasında en-Nâbîga el-Ca'dî (80/699), kabile heyeti içerisinde gelerek, ona şu şiiri okumuştur:

بَلَّغْنَا السَّمَاءَ مَجْدُنَا وَجُدُونَا وَ إِنَّا لَنَبْغِي فَوْقَ ذَلِكَ مَطَهْرًا

Seninle kazandığımız şeref ve gayretlerimiz bizi gökyüzüne çıkarır. Biz bunun üstünde bir iyilik istiyoruz.

Hiz. Peygamber, bu iyiliğin ne olduğunu sorunca o da "cennet" demiştir. Hiz. Peygamber bu şiiri hem anlam yönünden hem de edebî yönden beğenmiş olmalı ki, devam etmesini istemiş, o da şiirine devam etmiştir. Hiz. Peygamber onu, ağzına sağlık diyerek onure etmiştir¹²⁸. Hiz. Peygamber, Tarafa b. 'Abd (m.560)'ın,

سَتُبْدِي لَكَ الْيَوْمَ مَا كُنْتَ جَاهِلًا وَ يَأْتِيكَ بِالْأَخْبَارِ مَنْ لَمْ تُرَوِّدْ

"Günler, bilmediğin şeyleri sana gösterecek, iyilikte bulunmadığın (azık vermediğin) kimseler sana haber getirecektir".

Beytini dinleyince "Bu nübüvvet sözlerindedir" demek suretiyle onun şiirini medhetmiştir¹²⁹.

Yine Hiz. Peygamber, Hâssan b. Sâbit (44/673) için mescitte şiir okuyacağı bir minber yaptırtmıştır¹³⁰.

Hiz. Peygamber, Ka'b b. Zühre (24/644)'ın "Bânet suâdü" sözleri ile başlayan kasidesini dikkatle dinlemiş, beğendiğini ifade etmek için hırkasını hediye etmiştir¹³¹.

Hiz. Peygamber sözlerinde hicvi sevmediği halde müşriklerin kendisini ve İslâm'ı eleştirmeleri üzerine Hassân b. Sâbit gibi müslüman

¹²⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde*, I, 28.

¹²⁶ el-Kuraşî, *Cemheretü eş'âri'l-'arab*, 163

¹²⁷ el-Cürcânî, *Delâilü'l-i'câz*, 18; Huseyn Hâc Huseyn, *en-Nakdü'l-edebî*, Beyrut, 1996, 120.

¹²⁸ el-Kuraşî, *Cemheretü eş'âri'l-'arab*, 152; Huseyn el-Hâc Huseyn, *en-Nakdü'l-edebî*, 119.

¹²⁹ el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz*, 3.

¹³⁰ İbn Reşîk, *el-'Umde*, I, 27.

¹³¹ İbn Sellâm el-Cümahî, *Tabakâtü's-şu'arâ*, Muhammed Şâkir, Leiden, 1913, 20.

şâirlerden yardım talebinde bulunmuş ve savunma amaçlı hiciv şiirleri söylemelerinde sakınca görmemiştir¹³².

Sonuç olarak, Hz. Peygamber, ne edip ne de şâirdir. Kur'ân'ın indiği Arap toplumunun, edebî yönden ileri düzeyde olmasından dolayı Allah, Hz. Peygambere onları iknâ edecek ileri seviyede dil yeteneği vermiştir. Ayrıca bu toplumda doğup büyüdüğünden, onların dil ve edebî kabiliyetlerini hem fitrî hem de aralarında yetişerek almıştı. Bu nedenle Hz. Peygamber, muhataplarını ikna etmede dili en güzel şekilde kullanmıştır. Onun kısa ve veciz hadisleri, dil ve edebîyat kaynaklarında değişik amaçlarla kullanıldığı görülür. Bunlar;

Hz. Peygamber'in, dil, şiir, edebîyat vs. ile ilgili konulardaki sözleri,

Dil ve edebîyatta şâhid olabilecek gramere uygun, fasih ve edebî hadisler,

Edebî bilgi ve sanatların açıklanmasında şâhid olarak gösterilen hadisler

¹³² İbn Reşik, *el-'Umde*, I, 31.